УДК 94(477)»1991/2026»:316.6-053.6
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/104-5

Володимир МАНДРАГЕЛЯ,
orcid.org/0000-0003-0807-5309
доктор філософських наук,
професор кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) mandra09@gmail.com

Олексій КОЛЄВАТОВ,
orcid.org/0000-0001-9418-7897
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) aleksk79@ukr.net

Олександр КРУК,
orcid.org/0000-0002-4832-6320
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Навчально-наукового інституту природокористування та гуманітарних наук
Національного університету «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна) jornovky@ukr.net

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Мета статті – визначення історичних механізмів і каналів впливу історичної пам'яті на формування національної та громадянської ідентичності української молоді, а також встановлення особливостей їхньої трансформації в період незалежності України. У дослідженні використано історіографічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний та історико-генетичний методи, доповнені якісним контент-аналізом і вторинним аналізом соціологічних даних. Історичну пам'ять української молоді розглянуто як сукупність суспільно значущих уявлень про минуле, зміст і способи передавання яких змінювалися разом з історичним і суспільно-політичним контекстом. Простежено трансформацію простору історичної пам'яті України. Показано, що в 1991–2013 рр. співіснували різні моделі минулого та поступово поверталися раніше витіснені історичні теми. Після 2014 р. активізувалися процеси переосмислення радянської спадщини, декомунізація та звернення до пам'яті про боротьбу за незалежність. Від 2022 р. особливої ваги набули процеси деколонізації, дерусифікації, формування пам'яті про сучасну російсько-українську війну та нові комеморативні практики. З'ясовано, що національний вимір ідентичності більшою мірою співвідноситься з історичною тяглістю, культурною спадкоємністю, боротьбою за незалежність і колективними травмами, тоді як громадянський вимір насамперед пов'язаний із належністю до політичної спільноти, відповідальністю, солідарністю та громадянською участю. Обґрунтовано, що зв'язок історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю має опосередкований характер і залежить від змісту пам'яті, каналів її передавання та осмислення історичного досвіду. Перспективними є порівняльні дослідження генераційних і регіональних відмінностей історичної пам'яті української молоді та їхнього зв'язку з національною та громадянською самоідентифікацією.

Ключові слова: *історична пам'ять, політика пам'яті, національна ідентичність, громадянська ідентичність, українська молодь, комеморативні практики, цифрові медіа.*

Volodymyr MANDRAGELIA,
orcid.org/0000-0003-0807-5309
Doctor of Philosophical Sciences,
Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) mandra09@gmail.com

Oleksii KOLIEVATOV,
orcid.org/0000-0001-9418-7897
PhD in Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) aleksk79@ukr.net

Oleksandr KRUK,
orcid.org/0000-0002-4832-6320
PhD in Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
Educational-Scientific Institute of Natural Resource Management and Humanities
of Chernihiv Polytechnic National University
(Chernihiv, Ukraine) jornovky@ukr.net

HISTORICAL MEMORY AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE NATIONAL AND CIVIC IDENTITY OF UKRAINIAN YOUTH

The article aims to identify the historical mechanisms and channels through which historical memory influenced the formation of national and civic identity among Ukrainian youth, and to describe how these identities transformed during Ukraine's period of independence. The study used historiographic, problem-chronological, historical-comparative and historical-genetic methods, supplemented by qualitative content analysis and secondary analysis of sociological data. The historical memory of Ukrainian youth is considered a set of socially significant ideas about the past, whose content and methods of transmission changed along with the historical and socio-political context. The transformation of Ukraine's historical memory space is traced. It is shown that in 1991–2013. different models of the past coexisted, and previously suppressed historical themes gradually returned. After 2014, the processes of rethinking the Soviet legacy, decommunization and appeal to the memory of the struggle for independence became more active. Since 2022, special attention has been paid to decolonization, derussification, the formation of memory about the modern Russian-Ukrainian war, and new commemorative practices. It has been shown that the national dimension of identity is more closely related to historical continuity, cultural continuity, the struggle for independence, and collective traumas. In contrast, the civic dimension is primarily associated with belonging to a political community, responsibility, solidarity, and civic participation. Research has shown that the connection between historical memory and national and civic identity is indirect and depends on the content of memory, the channels of its transmission, and how historical experience is understood. Comparative studies of generational and regional differences in the historical memory of Ukrainian youth and their connection with national and civic self-identification are promising.

Key words: *historical memory, memory policy, national identity, civic identity, Ukrainian youth, commemorative practices, digital media.*

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності в Україні відбувалося поступове переосмислення радянської спадщини, повернення раніше витіснених сторінок української історії та формування власної політики пам'яті. Особливо інтенсивними ці процеси стали після Революції Гідності й початку російської агресії у 2014 р., а з 2022 р. декомунізаційні зміни доповнилися деколонізацією та дерусифікацією культурного і публічного простору, розвитком нових практик меморіалізації й документування сучасної війни (Власюк, 2025: 31; Gentile, 2025: 765–766).

Окремої уваги в цьому контексті потребує молодь, історична соціалізація якої відбувалася вже в незалежній Україні та припала на різні етапи трансформації суспільного ставлення до минулого. Особливого значення останніми роками, поряд із родиною, освітою, культурою та комеморативними практиками, набули цифрові медіа як важливе середовище взаємодії з історичним змістом.

Аналіз досліджень. Проведений огляд наукових праць дає підстави згрупувати їх за трьома головними напрямами. Перший напрям становлять дослідження, у яких визначено сутність історичної пам'яті та механізми її функціонування. Спільним для цих праць є розуміння пам'яті як змінної системи уявлень про минуле, що поєднує індивідуальний і колективний досвід. Відмінності між позиціями дослідників стосуються передусім того, як саме відбувається збереження та передавання цього досвіду: через міжпоколінну комунікацію, культурні тексти, символи, усні свідчення та комеморативні практики (Тимошенко та ін., 2026; Реєнт, Денисенко, 2026; Туренко, Тупчієнко, 2025; Kazanova, 2022).

Другий напрям охоплює праці, присвячені державній політиці пам'яті та змінам української ідентичності. Їхнє зіставлення показує, що трансформація публічного історичного простору відбувалася нерівномірно. У 1990-х і на початку 2000-х рр. співіснували різні моделі минулого, після 2014 р. посилилося переосмислення радянської спадщини, а після 2022 р. помітного значення набули деколонізаційні процеси та формування пам'яті про сучасну війну. Паралельно з цим дослідники фіксують посилення української самоідентифікації та зближення її історико-культурних і громадянських складників. Водночас національний і громадянський виміри не можна ототожнювати: перший виразніше пов'язаний з історичною та культурною тяглістю, а другий – з політичною належністю, відповідальністю, солідарністю та участю (Kasianov, 2024; Власюк, 2025; Gentile, 2025; Kulyk, 2024).

Третій напрям безпосередньо стосується історичної соціалізації молоді. У працях розглянуто роль освіти, родинної пам'яті, усноісторичних свідчень, культурної спадщини, комеморації та цифрових медіа. Ці дослідження розкривають окремі способи взаємодії молоді з минулим, проте здебільшого аналізують їх окремо один від одного (Реєнт та ін., 2025; Гринчишин та ін., 2026; Makhortykh et al., 2022).

Отже, наявні праці розкривають головні компоненти досліджуваної проблеми, однак не утворюють цілісного пояснення зв'язку між ними. Недостатньо систематизованим залишається питання щодо того, як зміст історичної пам'яті та способи її передавання молоді співвідносяться з національним і громадянським вимірами самоідентифікації на різних етапах незалежності України.

Мета статті полягає у визначенні історичних механізмів і каналів взаємозв'язку історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю української молоді та встановленні особливостей їхньої трансформації в період незалежності України.

Джерельне підґрунтя дослідження становлять українські та зарубіжні наукові праці з проблематики історичної й колективної пам'яті, політики пам'яті та ідентичності, нормативні й програмні документи, матеріали про комеморативні та освітні практики, а також результати репрезентативних соціологічних досліджень. Застосовано історіографічний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний та історико-генетичний методи, які доповнено якісним контент-аналізом і вторинним аналізом соціологічних даних.

Виклад основного матеріалу. Історична пам'ять не зводиться лише до знань про минуле. Вона пов'язана з колективним осмисленням минулого та його відтворенням через образи, символічні сюжети й інтерпретації, співвіднесені зі світоглядними та ідентифікаційними моделями різних поколінь (Тимошенко та ін., 2026: 51). У цьому розумінні історична пам'ять є динамічною, оскільки її зміст змінюється залежно від історичного контексту, суспільних обставин і способів представлення минулого. Науковці розуміють історичну пам'ять як «один із головних каналів передавання досвіду й знань про минуле» (Реєнт, Денисенко, 2026: 119), тобто йдеться про передавальну функцію самої пам'яті. Розмежовують комунікативну пам'ять, пов'язану з безпосереднім спілкуванням поколінь, та культурну, закріплену в текстах, символах, ритуалах і пам'ятних місцях, а також виокремлюють інтерпретаційний, символічний, нормативний та екзистенційний механізми її функціонування (Туренко, Тупчієнко, 2025: 68).

Поняття національної та громадянської ідентичності також потребують розмежування. В українському нормативно-правовому полі вони закріплені Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX. Українську громадянську ідентичність визначено як «стійке усвідомлення [...] свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 1, ч. 1, п. 16). У визначенні української національної ідентичності поряд із мовою, традиціями, духовно-культурними цінностями та символами безпосередньо названо історичну пам'ять (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 1, ч. 1, п. 17). Таким чином, на нормативному рівні історична пам'ять безпосередньо включена до характерис-

тики національної ідентичності, тоді як громадянська ідентичність визначається насамперед через політико-правовий зв'язок з Україною, українським народом і громадянським суспільством.

Аналіз результатів загальнонаціональних опитувань до і після російської агресії 2014 та 2022 рр. засвідчує посилення значущості української національної ідентичності та одночасне зближення громадянської належності з етнокультурними складниками самоідентифікації (Kulyk, 2024: 296). Тому національну та громадянську ідентичності можна розглядати як взаємопов'язані, проте аналітично відмінні виміри. Національну ідентичність насамперед варто пов'язувати з історичною тяглістю, культурною спадкоємністю, мовою, символами, героями та колективними травмами. Для громадянської ідентичності визначальними є належність до політичної спільноти, цінність державності, відповідальність, солідарність і громадянська участь

У 1991–2013 рр. простір історичної пам'яті формувався в умовах перегляду радянських інтерпретацій минулого та співіснування конкурентних регіональних і політичних моделей. Окремі історичні сюжети поступово переходили від локальної пам'яті та політичної реабілітації до ширшої присутності в публічному просторі та державній політиці через пам'ятні дати, топоніміку, кінематограф і суспільні дискусії (Kasianov, 2024: 1235). З огляду на це, зазначений етап доцільно характеризувати як поступове становлення, а не відсутність політики пам'яті, упродовж якого історична соціалізація молоді відбувалася за умов співіснування різних родинних, регіональних, освітніх та офіційних оцінок минулого.

Другий період (2014–2021 рр.) характеризується суттєвою зміною суспільного та політичного контексту. Революція Гідності, тимчасова окупація Криму та початок російської збройної агресії проти України актуалізували питання державності, історичної суб'єктності та переосмислення російської й радянської спадщини. На цьому етапі в загальноукраїнський простір пам'яті активно інтегруються теми політичних репресій, Голодомору, визвольного руху та боротьби за свободу. Важливим інституційним складником цього періоду стала декомунізація, що вийшла за межі демонтажу пам'ятників і перейменування топонімів та охопила правову, архівну, освітню, культурну й інформаційну сфери (Власюк, 2025: 31), змінюючи повсякденний простір взаємодії з минулим.

Третій етап (2022–2026 рр.) характеризується подальшою трансформацією змісту та практик пам'ятання. Після початку повномасштабного вторгнення пам'ять про війну формується одночасно з перебігом самої історичної події. У суспільному просторі виникають нові меморіали та місця пам'яті, поширюються практики документування досвіду військових і цивільних, ушанування загиблих, волонтерства та спротиву. Сучасна воєнна меморіалізація встановлює смислові зв'язки між нинішньою війною та попередніми етапами боротьби за українську державність, водночас зберігаючи регіональні відмінності (Gentile, 2025: 765).

Декомунізаційні процеси в цей період доповнилися ширшим переглядом імперської спадщини, а деколонізація та дерусифікація розглядаються як процеси, що охоплюють культурний, мовний та інформаційний простір і відбуваються за участю держави, науковців, освітян і громадських організацій. Відбувається активний перегляд освітніх програм, історичних інтерпретацій, літературного й мистецького канону та імперських культурних сюжетів.

У 2025 р. подальшу інституціоналізацію політики пам'яті закріпив Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21 серпня 2025 р. № 4579-IX. Зазначений нормативний акт пов'язує національну пам'ять із самоідентифікацією та державотворенням і передбачає комеморативні, освітні, інформаційні та культурні напрями її реалізації (Закон України № 4579-IX, 2025: ст. 1, 4).

Розгляд взаємозв'язку історичної пам'яті й ідентичності потребує встановлення того, яким чином певний зміст минулого передається молодій людині. Так, родинна пам'ять забезпечує комунікативний зв'язок поколінь, через який загальні історичні події набувають особистого виміру та засвоюються наступними поколіннями через сімейні спогади й культурні тексти (Kazanova, 2022: 436). У сучасному освітньому середовищі цей механізм доповнюється усною історією та роботою зі свідченнями рідних, друзів і учасників війни (Реєнт та ін., 2025: 57–58). Окрім того, освіта збагачує цей процес залученням культурної спадщини до навчальних завдань і практик закладів освіти, роботою з першоджерелами та культурною спадщиною, створюючи умови для зіставлення позицій і критичного осмислення минулого (Гринчишин та ін., 2026: 129–138).

Водночас важливо забезпечити активну участь молоді в осмисленні минулого через комеморативні практики, які можуть створювати «емоційно забарвлене відчуття приналежності особи до минулого своєї країни» (Дічек, 2023: 5). Комеморація забезпечує символічне, просторове й

емоційне осмислення минулого. Серед молоді поширеною комеморативною практикою є Загальнонаціональна хвилина мовчання, до якої часто долучається 81 % опитаних віком 14–19 років і 66 % – віком 20–24 роки (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90).

Державна політика пам'яті створює інституційні умови для діяльності освітніх, культурних і комеморативних каналів. Закон України № 2834-IX передбачає популяризацію історії, залучення сім'ї та молоді, розвиток критичного мислення та вшанування захисників України (Закон України № 2834-IX, 2022: ст. 9).

Культура та публічна історія забезпечують образне та символічне осмислення минулого через літературу, музеї та імерсивні виставки, у яких мультимедійні та інтерактивні технології змінюють способи взаємодії аудиторії з культурним змістом (Іванова, Силенко, 2025: 58–67).

Особливе місце в історичній соціалізації сучасної молоді посідає цифрове середовище. Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), серед респондентів віком 18–29 років, які цікавляться історією України, 65 % протягом попереднього року переглядали історичні відео на YouTube, 51 % використовували соціальні мережі, тоді як телевізійні передачі назвали 20 %, а книжки – 28 % опитаних (КМІС, 2023: 10). Для цієї групи характерне виразне використання цифрових способів доступу до історичного змісту. Однак варто застерегти, що цифрова взаємодія з історичним матеріалом залежить не лише від вибору користувача, а й від механізмів добору інформації. Узагальнення функцій визначених каналів подано в табл. 1.

Матеріали КМІС дають змогу простежити окремі особливості історичних інтерпретацій серед молодих респондентів. У групі 18–29 років 66 % трактували проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. як відновлення втраченої незалежності й державності України, тоді як 30 % – як перше набуття незалежності (КМІС, 2023: 30). Перша інтерпретація передбачає розгляд сучасної української державності в ширшій історичній перспективі та вказує на присутність у молодіжному сприйнятті ідеї історичної тяглості.

Також простежуються зміни ідентифікаційного змісту в умовах війни. Одна з молодих респонденток описує свою самоідентифікацію так: «Раніше, ну українці і українці. А зараз – ага, українці тире сила, українці тире незламність» (Злобіна, 2024: 13). Ці висловлювання демонструють, як в індивідуальному досвіді категорія національної належності може набувати нового емоційного й ціннісного змісту в контексті колективного досвіду війни.

Пам'ять про сучасну війну в молодіжному середовищі охоплює і громадянські практики. Волонтерство та порятунок цивільних гідними вшанування назвали 63 % респондентів віком 14–19 років і 59 % – віком 20–24 роки; збір коштів для армії – відповідно 47 % і 41 % опитаних, а 25 % респондентів віком 20–24 роки виокремили цивільний спротив (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90). Отже, поряд із військовим досвідом молоді респонденти зараховують до пам'яті про сучасну війну волонтерство, допомогу цивільним і громадянський спротив. Оскільки ці практики водночас є формами громадянської участі, їх ушанування можна пов'язати зі смислами відповідальності та солідарності.

Таблиця 1

Матриця механізмів зв'язку історичної пам'яті з національною та громадянською ідентичністю української молоді

Канал	Історичний вимір	Національний вимір	Громадянський вимір
Родина	Родинні спогади, усні свідчення	Історична тяглість	Співвіднесення сімейного досвіду з історією держави
Освіта	Робота з джерелами, культурною спадщиною	Державотворення, культурна спадкоємність	Відповідальність, критичне осмислення
Державна політика	Пам'ятні дати, архіви, музеї	Загальнонаціональні символи	Цінність державності
Комеморація	Меморіали, хвилина мовчання	Герої, жертви, боротьба за незалежність	Солідарність
Культура	Література, музеї, виставки	Культурна спадкоємність	Публічне осмислення минулого
Цифрові медіа	YouTube, соціальні мережі, пошук	Поширення історичних смислів	Публічне обговорення

Джерело: узагальнено авторами.

Зіставлення двох вимірів показує, що їх не можна ані ототожнювати, ані повністю відокремлювати. Спільним полем є пам'ять про державотворення, боротьбу за незалежність, Революцію Гідності та сучасну війну. Водночас у національному вимірі виразніше простежуються історична та культурна тяглість, символічна належність та пам'ять про боротьбу за незалежність, тоді як громадянський вимір сильніше пов'язаний із державністю, відповідальністю, солідарністю та участю.

Історична пам'ять залишається неоднорідною та потенційно конфліктною. Її конструювання може супроводжуватися «спрощенням складності національних історій, вибірковістю, використанням "забуття"» (Василевська, Бевз, 2024: 135). Водночас офіційна інтерпретація минулого може не збігатися з родинною, локальною або регіональною пам'яттю, що потребує врахування різноманітності історичного досвіду.

Окремої уваги потребує травматичний складник української історичної пам'яті. Голодомор, політичні репресії, війни, окупації, депортації та сучасна російська агресія формують значний комплекс пам'яті про втрати. Проте зміст сучасного пам'ятання не вичерпується цим. Аналіз показує присутність поряд із пам'яттю про травматичний досвід сюжетів боротьби за незалежність, спротиву, самоорганізації, волонтерства та суспільної солідарності (Міністерство молоді та спорту України, Rating Group, 2025: 90). Відповідно, пам'ять про минуле та сучасну війну може одночасно поєднувати досвід втрат і суспільної дії.

Специфічні ризики виникають у цифровому середовищі: воно розширює доступ до історичної інформації, але водночас створює можливості для фрагментації та маніпулятивного добору змісту. Пошукові системи можуть забезпечувати різну видимість джерел залежно від алгоритму, включно з поширенням заперечувальних або політично заангажованих трактувань (Makhortykh et al., 2022: 1337). З огляду на активне використання YouTube та соціальних мереж респондентами 18–29 років, які цікавляться історією України, критичне оцінювання цифрового історичного змісту набуває особливого значення.

На підставі проведеного аналізу пропонуємо розглядати зв'язок історичної пам'яті та ідентичності через чотири взаємопов'язані складники: зміст пам'яті, канали її передавання, осмислення історичного досвіду та ідентифікаційні виміри (рис. 1).

Водночас варто зазначити, що окремий урок, пам'ятний захід або цифровий матеріал сам по собі не формує певну ідентичність. Значення мають і зміст історичного повідомлення, і канал його передавання, і те, як молода людина зіставляє отриману інформацію з власним і груповим досвідом.

Висновки. Здійснений у дослідженні аналіз показав, що зміст історичної пам'яті молоді змінювався разом із суспільно-політичним контекстом незалежної України, а її передавання відбувається через родину, освіту, державну політику пам'яті, комеморативні практики, культуру та цифрові медіа. Зв'язок цих уявлень з національною та громадянською ідентичністю є опосередкованим і залежить від осмислення історичного досвіду. Порівняння трьох періодів засвідчило

Рис. 1. Концептуальна модель зв'язку історичної пам'яті з національною й громадянською ідентичністю української молоді

Джерело: авторська розробка

поступове переосмислення простору історичної пам'яті: від співіснування різних моделей минулого в перші десятиліття незалежності до активнішої декомунізації після 2014 р. та деколонізаційних і нових комеморативних процесів після 2022 р. Зіставлення двох вимірів ідентичності показало, що історична тяглість, культурна спадкоємність і пам'ять про боротьбу за незалежність виразніше пов'язані з національною ідентичністю. У громадянському вимірі більш помітними є державність, відповідальність, солідарність та участь. Пам'ять про сучасну війну водночас об'єднує обидва виміри через досвід захисту держави, волонтерства, взаємодопомоги та громадянського спротиву.

Наукову новизну дослідження вбачаємо в систематизації зв'язків між змістом історичної пам'яті, каналами її передавання та національним і громадянським вимірами ідентичності української молоді. Перспективи подальших розвідок убачаємо в порівняльному аналізі генераційних і регіональних відмінностей історичної пам'яті української молоді та їхнього зв'язку з національною й громадянською самоідентифікацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 135–158. DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-7.
2. Власюк В. Декомунізація й деколонізація в України на тлі російсько-українського цивільного протистояння: стан та перспективи. *Український літопис*. 2025. № 6. С. 30–37. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37.
3. Гринчишин О., Макогончук Н., Тарковська О. Формування історичної пам'яті студентської молоді засобами культурної спадщини в освітньому середовищі ЗВО. *Молодь і ринок*. 2026. № 4 (248). С. 129–138. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.356049.
4. Злобіна О. Тенденції змін національно-громадянської ідентичності під час війни: наративний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 3. С. 5–24. DOI: https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005.
5. Іванова М. С., Силенко Ю. В. Імерсивні виставки як простір інновацій у сфері мультимедійного дизайну України. *Український мистецтвознавчий дискурс.* 2025. Вип. 4. С. 58–67. DOI: https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.6.
6. Київський міжнародний інститут соціології. Історична пам'ять: результати соціологічного опитування дорослих жителів України : аналітичний звіт. Київ, 2023. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (дата звернення: 22.08.2026).
7. Міністерство молоді та спорту України, Rating Group. Репрезентативне соціологічне дослідження у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності 2025: аналітичний звіт. Київ, 2025. 104 с.
8. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України від 21.08.2025 р. № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text (дата звернення: 22.08.2026).
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 22.08.2026).
10. Реєнт О., Денисенко Г. Меморіалізація та комеморативні практики у формуванні історичної пам'яті воєнної історії України. *Український історичний журнал.* 2026. № 3 (588). С. 118–138. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.118.
11. Реєнт О., Коляда І., Камбалова Я. Роль усної історії у формуванні історичної пам'яті при вивченні російсько-української війни у здобувачів освіти покоління зумерів. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2025. № 26. С. 44–62. DOI: https://doi.org/10.31392/iscs.2025.26.44.
12. Тимошенко О. І., Корнієвський О. А., Чупрій Л. В. Історична пам'ять як чинник формування національної ідентичності. *Політичне життя*. 2026. № 1. С. 49–56. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2026.1.8.
13. Туренко В. Е., Тупчієнко Ф. Р. Ідентичність і політика пам'яті: філософське підґрунтя формування національних наративів. *Політологічний вісник.* 2025. Вип. 98. С. 65–76. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2025.98.65-76.
14. Gentile M. War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*. 2025. Vol. 66, No. 7. P. 765–792. DOI: https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159.
15. Kasianov G. Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Nationalities Papers*. 2024. Vol. 52, No. 6. P. 1235–1254. DOI: https://doi.org/10.1017/nps.2023.10.
16. Kazanova Y. 'The instinct of resistance to evil': Postmemory and the Ukrainian national imaginary in Oksana Zabuzhko's novel The Museum of Abandoned Secrets. *Memory Studies*. 2022. Vol. 15, No. 2. P. 436–450. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980211044710.
17. Kulyk V. National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*. 2024. Vol. 71, No. 4. P. 296–308. DOI: https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571.
18. Makhortykh M., Urman A., Ulloa R. Memory, Counter-Memory and Denialism: How Search Engines Circulate Information about the Holodomor-Related Memory Wars. *Memory Studies*. 2022. Vol. 15, No. 6. P. 1330–1345. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980221133732.

REFERENCES

1. Vasylevska, T., & Bevz, T. (2024). Konstruiuvannia polityky natsionalnoi pamiati: idei, smysly, aktsenty [Constructing national memory policy: ideas, meanings, and emphases]. *Politychni doslidzhennia*, *1*(7). 135–158. DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-7 [in Ukrainian].

2. Vlasiuk, V. (2025). Dekomunizatsiia y dekolonizatsiia v Ukraini na tli rosiisko-ukrainskoho tsyvilnoho protystoiannia: stan ta perspektyvy [Decommunization and decolonization in Ukraine against the background of the Russian-Ukrainian civil confrontation: current state and prospects]. *Ukrainskyi litopys*, *6*. 30–37. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37 [in Ukrainian].

3. Hrynchyshyn, O., Makohonchuk, N., & Tarkovska, O. (2026). Formuvannia istorychnoi pamiati studentskoi molodi zasobamy kulturnoi spadshchyny v osvitnomu seredovyshchi ZVO [Formation of historical memory among student youth through cultural heritage in the educational environment of higher education institutions]. *Molod i rynok*, *4*(248). 129–138. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.356049 [in Ukrainian].

4. Zlobina, O. (2024). Tendentsii zmin natsionalno-hromadianskoi identychnosti pid chas viiny: naratyvnyi analiz [Trends in changes of national and civic identity during the war: narrative analysis]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh, 3*. 5–24. DOI: https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005 [in Ukrainian].

5. Ivanova, M. S., & Sylenko, Yu. V. (2025). Imersyvni vystavky yak prostir innovatsii u sferi multymediinoho dyzainu Ukrainy [Immersive exhibitions as a space for innovation in the field of multimedia design in Ukraine]. *Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs*, 4. 58–67. DOI: https://doi.org/10.32782/uad.2025.4.6 [in Ukrainian].

6. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiolohii. (2023). *Istorychna pamiat: rezultaty sotsiolohichnoho opytuvannia doroslykh zhyteliv Ukrainy: analitychnyi zvit* [Historical memory: results of a sociological survey of adult residents of Ukraine: analytical report] Kyiv. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf (accessed 22.08.2026). [in Ukrainian].

7. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy, Rating Group. (2025). *Reprezentatyvne sotsiolohichne doslidzhennia u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti 2025: analitychnyi zvit* [Representative sociological study in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity 2025: analytical report] Kyiv. 104 p. [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2025). *Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiati Ukrainskoho narodu* [On the principles of state policy of national memory of the Ukrainian people]. Zakon Ukrainy vid 21.08.2025 № 4579-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). *Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti* [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity]. Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text [in Ukrainian].

10. Reient, O., & Denysenko, H. (2026). Memorializatsiia ta komemoratyvni praktyky u formuvanni istorychnoi pamiati voiennoi istorii Ukrainy [Memorialization and commemorative practices in the formation of historical memory of Ukraine's military history]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, *3*(588). 118–138. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.118 [in Ukrainian].

11. Reient, O., Koliada, I., & Kambalova, Ya. (2025). Rol usnoi istorii u formuvanni istorychnoi pamiati pry vyvchenni rosiisko-ukrainskoi viiny u zdobuvachiv osvity pokolinnia zumeriv [The role of oral history in the formation of historical memory when studying the Russian-Ukrainian war among Generation Z students]. *Mizhdystsyplinarni doslidzhennia skladnykh system*, 26. 44–62. DOI: https://doi.org/10.31392/iscs.2025.26.44 [in Ukrainian].

12. Tymoshenko, O. I., Korniievskyi, O. A., & Chuprii, L. V. (2026). Istorychna pamiat yak chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti [Historical memory as a factor in the formation of national identity]. *Politychne zhyttia*, 1. 49–56. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2026.1.8 [in Ukrainian].

13. Turenko, V. E., & Tupchiienko, F. R. (2025). Identychnist i polityka pamiati: filosofske pidgruntia formuvannia natsionalnykh naratyviv [Identity and memory policy: philosophical foundations for the formation of national narratives]. *Politolohichnyi visnyk*, 98. 65–76. DOI: https://doi.org/10.17721/2415-881x.2025.98.65-76 [in Ukrainian].

14. Gentile, M. (2025). War memorialization and nation-building in Ukraine. *Eurasian Geography and Economics*, *66*(7). 765–792. DOI: https://doi.org/10.1080/15387216.2025.2498159.

15. Kasianov, G. (2024). Nationalist memory narratives and the politics of history in Ukraine since the 1990s. *Nationalities Papers*, *52*(6). 1235–1254. DOI: https://doi.org/10.1017/nps.2023.10.

16. Kazanova, Y. (2022). 'The instinct of resistance to evil': Postmemory and the Ukrainian national imaginary in Oksana Zabuzhko's novel The Museum of Abandoned Secrets. *Memory Studies*, *15*(2). 436–450. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980211044710.

17. Kulyk, V. (2024). National Identity in time of war: Ukraine after the Russian aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*, *71*(4). 296–308. DOI: https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571.

18. Makhortykh, M., Urman, A., & Ulloa, R. (2022). Memory, counter-memory and denialism: how search engines circulate information about the holodomor-related memory wars. *Memory Studies*, *15*(6). 1330–1345. DOI: https://doi.org/10.1177/17506980221133732.

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)